

CSÜLLÖG GÁBOR* – GULYÁS LÁSZLÓ**

A TÖRÖK BIRODALOM BALKÁNI TERÜLETI RENDSZERE

A REGIONAL SYSTEM OF THE OTTOMAN EMPIRE IN THE BALKAN

ABSTRACT

The imperial areas were born in the European peripheries and main points of migration. They built on major European migration zones and they permanently possessed the important migration intersections. Their expansion and relation mainly reduces the number of the minor states, while their break-up, their fall or their recess helped in the growth. Their interest was to entirely govern and possess active and opened migration zones. They operated and ruled their inner borders by interests of the becoming local provinces. By the end of the 15th century, the Ottoman organization annexed much of the earlier states in the Balkans and built a very effective imperial structure. In the middle of the 16th century, it extended its rule as well on the Hungarian Kingdom. The transformation of the Ottoman Empire took place slowly. After the big conquering era, which ended in the 17th century, various problems started to begin in the periphery of this empire in the 18th century. By the beginning of the 20th century, the Balkan wars resulted an entire volte-face and change against the Ottoman Empire.

1. Államtéri tagolódás a balkáni térségben az Oszmán Birodalom kialakulása előtt

1.1. A földrajzi tér jellemzői

A Balkán-félsziget földrajzi felépítése sok tekintetben befolyásoló tényező a történetiség folyamataiban.¹ Félsziget jellege következtében meghatározó tengerparti sávja jobbára erősen tagolt hegyvidékekből áll, amelyeket kisebb-nagyobb folyóvölgyek és félmedencék különítenek el. Nyugati részén a tagolt tengerpartot széles, dél felé egyre magasodó hegyvidéki zóna követi, amelynek zárt hegységei között keskeny folyóvölgyek és magasabban fekvő medencék találhatóak. Délkeleten és keleten a tengerpart és a 2000 méter feletti csúcsmagasságú hegységek között, a tengerbe ömlő folyók termékeny síkságai, félmedencéi jellemzők. Szárazföldi határa északon a Száva és a Duna folyók vonala, amelyeket a Balkáni oldalon a délről érkező mellékfolyók völgyeinek, medencéinek kisebb-nagyobb síkságai öveznek.² Ez a sajátos földrajzi kép meghatározója volt a történeti megtelepedés, a térhasználat különbségeinek és a migrációs útvonalak kialakulásának. A nagyobb medencék, a szélesebb folyóvölgyek és a folyóvölgyi síkságok, valamint a tengerparti félmedencék a környezet magasabb eltartó képessége miatt minden történeti korszakban más földrajzi tereknél sűrűbben lakottak voltak. Ezzel szemben a tagolt tengerpartokon és a hegyvidékek belsejében az előbbiekhöz képest kedvezőtlenek voltak a földrajzi adottságok a nagyobb népességszám közvetlen eltartására. Ezeken a tájakon a népsűrűség alacsonyabb, a megtelepedés koncentrált volt és elsősorban a tengerpartok kedvező pontjai mellett a belső folyóvölgyekre és kismedencékre irányult. A sajátos Európa peremi földrajzi helyzet, a félsziget földrajzi felépítésének különbségei, a népesség eltérő területi megoszlása, a

* Dr. PhD Csüllög Gábor egyetemi adjunktus, ELTE TTK Környezet- és Tájföldrajzi Tanszék.

** Dr. habil. Gulyás László egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Mérnöki Kar.

köztük kialakuló migrációs útvonalak, a külső hatalmi befolyásnak való földrajzi kitettség jelentős kihatással volt az etnikai térstruktúra változására, az államok területi alakulására, a külső hatalmi terek balkáni megjelenésére, de nem utolsósorban a különböző folyamatok területi ütközéseinek kialakulására.³

1.2. Balkáni migrációs zónák, állami terek

A Balkán-félsziget partvidékei mentén évezredekken keresztül folyamatos volt a tengeri migráció, azonban ezeknek elsősorban a félsziget déli részére volt jelentős hatása. A főbb szárazföldi útvonalak elsősorban azonban Közép-Európával és Kisázsiaiával kapcsolták össze a félsziget belső területeit. A Duna a Morava és a Marica/Vardar folyókat követő utak összefüzdő vonalán jelentős migrációk és folyamatos kulturális hatásterjedések voltak jellemzőek a különböző történeti korszakokban.⁴ A Balkánon átmenő útvonalak történeti jelentőségüket a középkorban, a keresztes hadjáratok időszakában is megőrizték. Nem kevésbé volt európai jelentőségű a félsziget északi peremén a Száva és a Duna vonalát követő, Észak-Itália és Kelet-Európa között kialakult migrációs zóna, amelynek aktivitás elsősorban a római és népvándorlás kori időszakokban volt kiemelkedő. Ezzel szemben a Fekete-tenger partvidéke mentén a Kelet-Európát Kisázsiaiával összekötő szárazföldi útvonal csak ritkán vált jelentős hatásúvá. Lényeges különbség volt a nem túl széles fő migrációs zónák aktivitása és főleg a nyugat-balkáni belső hegyvidék elzártsága között. Az elkülönülő zárt hegységi hátttereket passzív, ezzel szemben a nagyobb folyókhoz, valamint a tengerpartokhoz kötődő áramlási zónákat, aktív, gyorsan változó térállapot jellemezte. A népesség területi kötődése is kettős volt: a zárt hegyvidéki hátttereken élőket erősen rögzült földrajzi identitás jellemezte, míg az áramlási zónákon a migráns állapot és az téráramlási hatás, készítés sokkal erősebben érvényesült. A külső hatásirányok erőteljességének és az áramlási vonalak elhelyezkedésének köszönhetően a szárazföldi térségre jelentős hatású központok csak a peremeken alakultak ki: Szaloniki, Bizánc, Nándorfehérvár, Zágráb. Ez utóbbi három nem véletlenül volt ugyanakkor külső térségek (Kis-Ázsia és a Kárpát-medence) fontos központja is. Mindez mutatja, hogy a fő áramlási, migrációs zóna két balkáni végpontja egyben komoly kapcsolódási zóna volt a külső térszerkezetekhez.⁵

Az európai áramlási rendszerek összefüggő működése nagyban függött az áramlási rendszer egységére szerveződő nagyhatalmak, érdekérvényesítési sikerétől. A Balkán történetiségében az elmúlt két ezer évben igen jelentős szerepe volt a birodalmi térbeliségnek. A Római-, a Kelet-Római, Bizánci és az Oszmán Birodalom mellett, ha nem is az egész Balkánra de annak észak-nyugati részére a Habsburg Birodalom, majd Ausztria és Magyarország is kiterjesztette területiségét. Így a birodalmi térszerkezetek kisebb kihagyásokkal lefedték a térség rómaiak utáni történetét. A birodalmak a nagyobb európai áramlási zónákra épültek és a jelentősebb áramlási csomópontokat tartósan birtokolták. Területi rendszerük az áramlási zónákon kialakult helyi állami terek beépítéséből szerveződött, így érdekük volt az áramlási terek aktivitása, nyitottsága, az áramlási zónák átfogó uralása. Terjeszkedésük következtében elsősorban peremeken kialakult ütközőterek jellemezték, belső határait a tartományra váló helyi állami terek feletti uralom érdekei alapján szabályozták és működtették.⁶

Az önálló szerveződésű helyi államok kisebb magterületekre szerveződtek, amelyek többségében az áramlási zónák egyes szakaszain, vagy ritkán azoktól elkülönülve alakultak ki. A zárt háttterek összefogásából szerveződő államiságuk számára hatékony centrumtér-ség kiépítésére azonban csak az áramlási zóna kínált lehetőséget, ugyanakkor ez a térség volt leginkább kiszolgáltatva a külső hatalmi centrumok erőteljes nyomásának, így ezek a helyi szerveződésű államok nehezen őrizték meg stabilitásukat. Az áramlási zónák folyamataitól és növekedési lehetőségeiktől függően területük gyakran változott, vagy akár át is

helyeződött. A birodalmi hatások gyengülésekor az áramlások különböző csomópontjain szerveződő helyi állami terek igyekeztek minél nagyobb részt uralni az áramlási terekből és határokkal lezárni azok különböző szakaszait. Azonban a helyi államok nem tudták tartósan kiegyensúlyozni a nagytérségi áramlásokat és az érdekeik szerint alakított helyi áramlásokat. Létük a záródó áramlási terekhez kötődött, ez pedig folyamatosan a határaik erősítésére készítette őket, amely a térségen belüli elkülönülésekhez, erős ütközésekhez vezetett, az utóbbiak pedig nem csak a határ menti területeket, hanem sokszor az egész állami teret is érintették, amely a határok gyakori változásával.

1.3. A 14. századi széttagoaltság

A 14 századra a Balkán jelentős részén eltűnt a korábban meghatározó birodalmi térbeliség. A létrejövő, helyi szerveződésű államok a nagyhatalmi hanyatlások korszakaiban kaptak erőre. A Balkán nagyobb részén széttöredező bizánci struktúra helyén a különböző helyi szerveződésű, egymással összeütközésbe kerülő államiság vált meghatározóvá. A változó erősséggel képződő helyi állami terek – a bolgárok és a szerbek néhány évtizedes sikerét kivéve – azonban nem tudták megszüntetni az államtéri széttagoaltságot. Tipikus példája ennek a Balkánon a középkori szerb és bolgárt állam, vagy kisebb formákban a megszerveződő kereszties államok. Ezek elsősorban az áramlási és migrációs zónákon tudtak hatékonyan megszerveződni és hatásuk nagyon korlátozottan érvényesült a balkáni hegyvidékek belső, elzárt térségein, ahol a korábbi szerveződések lassan asszimilálódó, sajátos vallási szerveződésű népességében a földrajzi identitás egyre erőteljesebbé vált, sokszor felülírva a vallási és nyelvi közösséget.

További folyamatok is erősítették a széttagoledást. Az egyházszakadás éles vonalat húzott az ortodox és a római rítusú keresztény népességek közé. A Balkánon eddig elkülönülő latin és görög nyelvhasználatot a térség jelentős részén a 12. századra elfedte az ortodoxiával összekapcsolódó szláv nyelv használata. Ebből a folyamatból két nyelv maradt ki. A görög nyelvhasználat tovább élt a félsziget déli részén és a tengerparti városokban, míg a félsziget észak-keleti részén a Kárpátok déli és keleti oldalához migráló, kun és besenyő etnikumokat beolvasztó vlach népesség latin nyelvűsége lett uralkodó. A három fő nyelv és a két fő vallás között komoly választó vonalak alakultak ki a 14. századra.

Erőteljesen befolyásolta a balkáni folyamatokat és államtér képződési lehetőségeket a Magyar Királyság középkori nagyhatalmi szerepe. Területi egységének kulcsa a Duna által közvetített áramlási útvonal fő csomópontjának uralma és a két kárpát-medencei bejáratának – északon a Morva-, délen pedig a Morava-kapu – ellenőrzése volt. Ezzel mintegy ötszáz évig komoly kihatással bírt Európa történetére. Ezek a kapuk hosszú időn keresztül a Duna menti áramlások és hatalmi törekvések (Német-Római Császárság, Bizánc, majd Oszmán Birodalom) legfontosabb gyűjtőpontjait jelentették. Területi és védelmi rendszerének kiépítésével le tudta zárni a Duna menti áramlásokat. Nem elgátolta, hanem ellenőrizte és szabályozta azokat. A 14. századra a Balkánra vonatkoztatva az egyetlen prosperáló birodalmi tényező a magyar hatalom lett. A magyar uralkodóknak nem volt célja kiterjedt és tartós hatalmi tér kiépítése a Balkánon. Az Árpád házi dinasztia örökébe lépő Anjouk és Luxemburgi Zsigmond politikája alapvetően Közép-Európa felé fordult. Szűkebb hatalmi elöterként a Balkánon csak a Száva jobb oldali, boszniai mellékfolyóinak térségét szállták meg, ahol katonai igazgatású bánóságokat szerveztek. Ennek ellenére a magyar uralkodók időszakonként erőre kapó, de nem mindig egyöntetű balkáni politikája a 14–15. században jelentősen befolyásolta a térség helyzetét. Sikereiknek és kudarcaiknak nagy szerepe lett az oszmán uralom terjedésének ütemében, amelyet a térség migrációs folyamatainak változásai is elősegítettek.

2. Az oszmán hódítás területi jellemzői

2.1. A balkáni struktúra egyensúlya

A 15. századra kisebb állami terekre széttagolt térség labilitása behúzta az oszmán nagyhatalmi törekvéseket és az erre adott magyar választ. A hatalmi terjeszkedés áramlásokat összekapcsoló hatásai következtében kioltódtak a belső folyamatok ütköző terei, szerepüket átvették a birodalmi érdekek szerint alakított peremi ütközőterek, azonban azal, hogy a törökök a 16. századra ezt a Balkántól északra helyezték át, sajátos módon hosszú évszázadokra egybefűzték a földrajzi tagoltsághoz rögzült balkáni állami tereket.

Kezdeti oszmán törekvésekben meghatározó volt a bizánci (görög és bolgár) maradványterek és a keresztény államok elszigetelése és felszámolása.⁷ Ezek elsősorban a tengerpartokon, illetve a szárazföld nyitottabb áramlási zónáihoz kötődtek és erőteljesebb, bár egyre szűkebb területi struktúrával rendelkeztek. Meghódításuk komoly népességi, gazdasági bázis és rögzített hatalmi struktúra megszerzését jelentette.⁸ Más stratégiával fordultak a Bizánchoz nem kötődő szerb államiság ellen.⁹ Vezető rétegük kiiktatása, magukhoz kötése és központi területük katonai megszállása, jelentős kiterjedésű területhez jutatta őket. Legfontosabb hozadéka behódításuknak azonban a Dunához való kijutás és a félsziget közepén a fő áramlási zóna teljes uralma volt. Nem ilyen jelentős, de szintén fontos eredményként tekinthetünk arra a tényre, hogy a szerb uralmi területek megszerzésével jelentős nyugat-balkáni hegyvidéki háttérterületek kerültek birtokukba.¹⁰

Konstantinápoly elfoglalása után a következő cél a Magyar Királyság kiszorítása lett a Balkáni folyamatokból. Ez a majd évszázados küzdelem váltakozó sikerrel folyt. Hunyadi János győzelme 1456-ban Nándorfehérvárnál, majd Hunyadi Mátyás erős állama visszavetette és lassította az oszmán előrenyomulást.¹¹ Ugyanakkor nem gátolta a török hatalom biztosítását a Balkán nagy részén. Az oszmán haderő ez idő alatt jelentős területeket hódított meg Anatólia keleti határai, Mezopotámia, Arábia és Egyiptom térségében.¹²

Fordulatot a balkáni politikában 1521-ben Nándorfehérvár (Belgrád) oszmán elfoglalása hozott, inentől kezdve a szultán elsődleges célja már a Magyar Királyság hatalmi terének és Duna-völgyi kulcsszerepének átvétele lett. A gyengülő és dinasztiák között bizonytalankodó Magyarország az 1526-os mohácsi vereség után politikailag szétesett, már nem volt képes irányítani a Duna felső folyása és a Balkán felől érkező áramlásokat. A 16. század eleji török előrenyomulások a Duna és a Száva déli mellékfolyóinak háttérterületeit, majd a völgyi kijáratokat és a hozzájuk tartozó területeket szerezték meg. Amikor a magyar uralmú boszniai bánóságok után a Morava kaput (Nándorfehérvárral) elfoglalták először jutottak a hosszabb hadjáratokhoz szükséges felvonulási területhez a Duna völgyében Közép-Európa felé a Balkánon kívül. Így többé nem függtek a balkáni utak évszakoktól függő használhatóságától. Ezután két évtized telt el, mire a magyar területek Duna menti részét is a birodalomhoz tudták hódítani. Ennek oka elsősorban az oszmán uralmi struktúra erőviszonyaiban és a kettős magyar királyi hatalom érvényesítésének váltakozó állapotában keresendő. 1526 után a magyarok két királyt választottak, egy Habsburgot és egy magyar főurat. Az egymás elleni küzdelmeikbe sokszor avatkoztak be a törökök a magyarok oldalán, ekkor kezdődött meg jelentősebb balkáni népesség részvétele a török hadsereg harcaiban. 1541-ben a magyar korona államiságát Habsburg fő alatt továbbvivő királyi területektől a törökök elszakították és Buda központtal birodalmukba tagozták az általuk meghódított magyar területeket. Ettől kezdve a magyar királyi koronát megszerző Habsburg és a hódító oszmán birodalom révén a Duna mentén megszűnt a magyar állam által korábban kialakított nyugati és déli elzárás, helyüket felváltotta a két világbirodalom 150 éves küzdelme és folyamataik ütközése. Az Oszmán Birodalom a Balkáni áramlásokat

húzta be a Kárpát-medencébe ezzel a 17. század végéig a magyar állam jelentős területei a Balkán részévé váltak. Ennél jóval hosszabb időre dőlt el a balkáni államok sorsa. Betagozódásuk a 16. századtól felgyorsult a területileg és katonailag merev, de kulturálisan és vallásilag megengedő oszmán birodalmi struktúrába.

A balkáni és a dunai struktúrák összefüggése, Luxemburgi Zsigmond és Hunyadi Mátyás közép-európai hatalmi tereinek öröksége jól illeszkedett az oszmán területi hódítás és katonai hatalmi struktúra céljaihoz. Így a 16. század közepétől az oszmán birodalom egyik meghatározó politikai és katonai céljává vált a Habsburgok kiszorítása a Duna-völgyből és szorosabban összekapcsolni a balkáni és a közép-európai hatalmi teret. Természetesen nem ez volt az egyetlen cél, Kelet-Európa, Perzsia, Arábia és Egyiptom szintén fontos irány volt, de talán ez volt 150 évig a legtartósabb és a legtöbb erőforrást felemészítő cél. Ugyanakkor ennek a helyzetnek több szempontból is kedvező kihatásai voltak a Balkánra. A korábbi megosztottság, az egymás elleni harc, a gazdasági káosz megszűnt. A térség egy jól szervezett birodalom részévé vált. A hadjáratok szinterei a Balkánon kívülre kerültek. Jelentős lett a különbség a határ menti, katonai felvonulású, hadjáratoktól érintett területek és a belső, jobbára békés területek között. Megkezdődött a korábbi minták alapján a Balkánon a birodalmi struktúra újjáépítése. Természetesen ez azért sok tekintetben különbözött a Bizánciától és a Kelet-Rómaiától. Többszintű és funkciójú területi struktúra jött létre, a hódolt területeket eltérő mértékben tagozták be a katonai közigazgatásba. Ekkor jellemzően nagy kiterjedésű vilajeteket alakítottak ki, amelyek között azonban jelentős szerveződési különbség volt. A birodalom peremén, a fő ütközési irányokban pl. a Duna mentén aktív katonai vilajetek szerveződtek. Más peremi irányokban pl. Nyugat-Balkán, passzív, békésebb belső folyamatok által alakított vilajetek jöttek létre. Mellettük fontos szerepe volt a birodalom hatalmi előterében létező politikai függésű periférikus államoknak, így a Balkánhoz kötődően az Erdélyi Nagyjefejelemségnek és Havasalföldnek, illetve Moldvának (1. ábra).

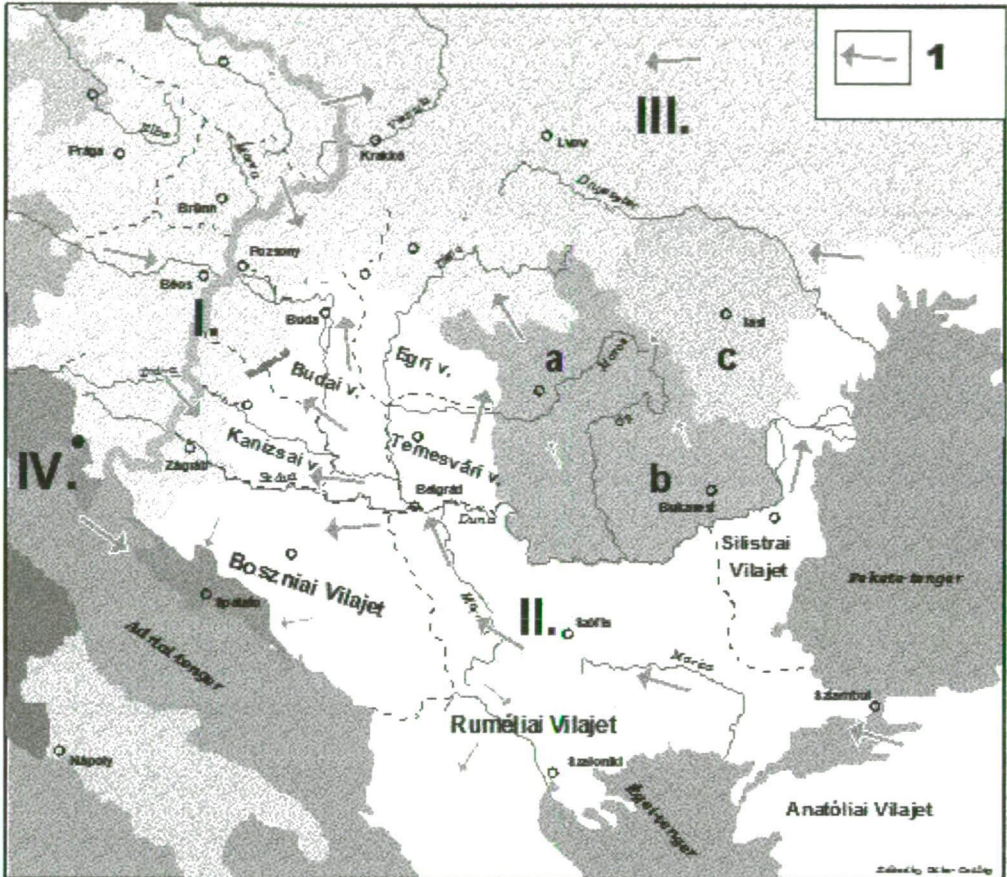
Alapvetően tehát a Balkán történeti térszerkezetének kettőssége – a zárt térségek passzív, elkülönülő, lassan változó és a migrációs zónák aktív gyorsan változó téréllapota – segítette a 14. század végétől az oszmán területiség sajátos struktúrájának gyors és hatékony kiépülését. A fő migrációs zónákon gyorsan változtak az állami terek, valódi kiterjedésük nehezen volt meghatározható, lényeges szerveződésük csak a központjaik körül működött hatékonyan. Az oszmán foglалás alapvetően a fő áramlási zónák vonalát követte, ezekhez kötődtek a különböző állapotú és szervezettségű államok magterületei és stratégiai pontjain kezdő, elágazó és végpontjain voltak központjaik. Ezek gyors foglалásával azok hátterei átvételével a Török Birodalom tartós és hatékony területi struktúrát épített ki és működtetett a 15. és 20. század eleje között a Balkánon. Ebbe beépültek a korábbi birodalmi struktúrák (Bizánc és a Magyar Királyság), valamint a 9–14. századi kisebb államok területiségének jellemzői. Ezeket fogta egybe az oszmán területi hódítás katonai térstruktúrája, amellyel a török hatalom hatékonyan tudta kezelni a balkáni ütközőtereket és az etnikai konfliktusokat.

2.2. Az egyensúly felbomlása

A 17. századtól azonban erősebb funkcionális és fejlődési különbség mutatható ki a különböző térségek között. A katonai szerepű határtérségekben nem mélyült el az oszmán szerveződés, elsősorban a hadi érdekek határozták meg a folyamatokat. Csak katonai központok jöttek létre, a helyi népességgel való viszonyt a katonai jelenlét alakította. Folyamatos volt a birodalomból érkező török és nem török népesség cseréje, az iszlamizáció nagyon kismértékű volt. Ezzel szemben a Sztambulhoz és a Duna felé vezető fő áramlási

irányokhoz kapcsolódó központi terület aktivitása, gazdasági fejlődése erőteljesebb volt. Meghatározó oszmán központok döntően ezeken a területeken alakultak ki. Az oszmán szerveződés mélyebben érintette a helyi társadalmakat és az Anatóliából itt letelepedő népesség száma is jelentősebb volt, ennek következtében itt nőtt meg jelentősen az iszlám népesség aránya.

1. ábra. Az Oszmán Birodalom európai területei a 17. század közepén



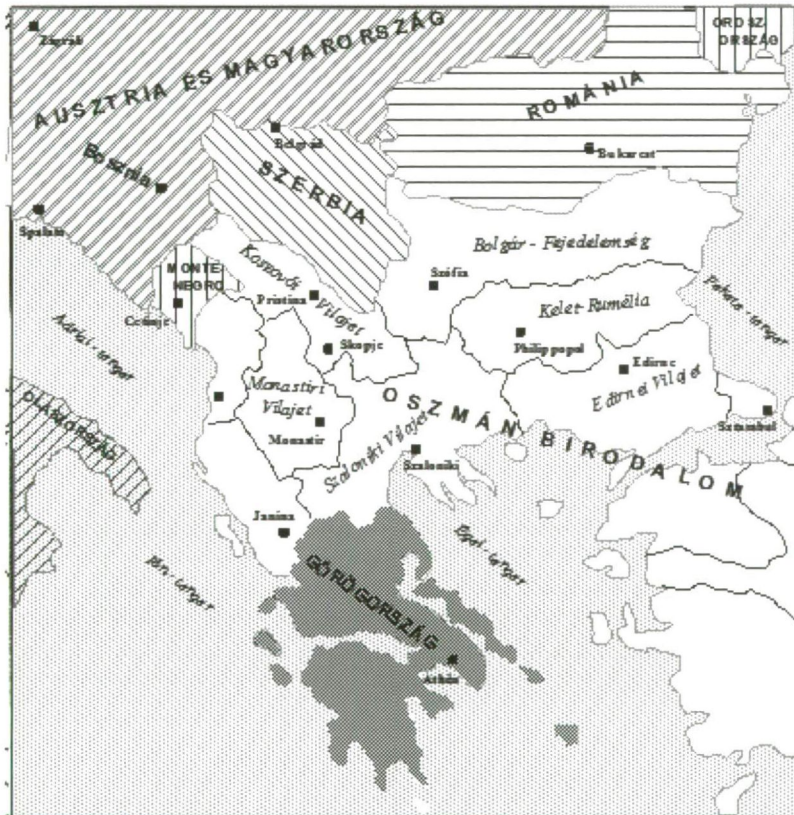
I. Habsburg Birodalom; II. Oszmán Birodalom; III. Lengyel Királyság; IV. Velence; a) Erdélyi Nagyfejedelemség; b) Havasalföldi fejedelemség; c) Moldvai Fejedelemség; 1. Migrációs irányok

A 17. századig tartó nagy hódítási korszak befejeződése után azonban már a 18. században jelentkeztek a birodalom periferiáján a különböző problémák.¹³ A peremeken gyors változások történtek, ezzel szemben a Balkánon az Oszmán Birodalom átalakulása lassan ment végbe. Itt a század végéig elsősorban gazdasági és vallási ütközések zajlottak. A török hatalom jól tudta kezelni a balkáni ütközőtereket, helyi etnikai konfliktusokat, egészen addig az időszakig, amíg csak egy meghatározó birodalmi ellenfél, a Habsburg Birodalom politikája hatott a Balkánon. A Habsburgok erőteljesen elzárták a Kárpát-medence és a középső Duna-medence térségét a balkáni migráció elől. Ez megerősítette a belső migrációkat és a külső segítséggel az etnikai elkülönüléseket. A korábbi állami gyökerek ezzel erőre kaptak. A 19. században a brit, az orosz, a francia és később az olasz és német nagyhatalmi törekvések komoly támogatást nyújtottak a balkáni etnikumok állami törekvéseihez, ezeknek igazi gyújtópontjai pedig a kialakítandó államoknak az oszmán területi struk-

túrát lebontó államtéri követelései voltak. A 19. század elején jelent meg az önálló állami identitásra való törekvés a görög, román, szerb, bolgár és albán mozgalmakban. Ezek eredményt ebben a században csak a görög, montenegrói, szerb, majd román államiság esetében hoztak.

A felmerülő területi problémákat a törökök a 19. század első felében igyekeztek átszervezéssel orvosolni. A korábbi katonai térstruktúra helyett igyekeztek kialakítani a valós térbeli szerveződésekhez igazodó kisebb és összefoghatóbb vilajeteket, mint pl. a Monastiri Vilajetet. A térség politikai helyzete is jelentősen megváltozott, amikor Montenegró, majd Szerbia független állammá vált. 1878-ban pedig Ausztria és Magyarország belépett a Balkánra elfoglalva Boszniát.¹⁴ A 19. század végén a törökök további területi reformkén és valamelyest kielégítve a helyi törekvéseket még inkább igyekeztek hatékonyabbá tenni a közigazgatást. Tovább tagolták a megmaradt balkáni területeket és 7 vilajetet alakítottak ki, közöttük a Bosznia, Montenegró és Szerbia között elhelyezkedő Koszovói Vilajetet, amelynek központja Pristina lett (2. ábra).¹⁵

2. ábra. Balkáni államok és az Oszmán Birodalom vilajetjai Bulgária teljes önállósodása előtt 1908-ban



A 20. század eleje a balkáni háborúkkal már a nemzeti törekvések szembefordulását hozta, először az Oszmán Birodalommal, majd egymással. Az északi peremek leszakadása után 1908-ban Bulgária, majd nem sokkal később Albánia is teljesen elszakadt az oszmán birodalomtól. Ennek következtében jelentős iszlám és török területek szigetelődtek el a központi oszmán térségtől.¹⁶ Végül a balkáni háborúban Szerbia, Bulgária, Görögország véglegesen elszakította a megmaradt balkáni török területek jelentős részét.¹⁷ A meghúzott

határok elsősorban a nagyhatalmi támogatásokat és a pillanatnyi erőviszonyokat tükrözték. Azonban sajtós tény, hogy az eltelt 500 év következményeként az új államok ma is sok tekintetben meghatározottak az oszmán uralom saját céljait igazolásában egyszerre keresték (és keresik ma is) mind az oszmánság előtti, mind az oszmánság alatti területi rendszerek őket igazoló jellemzőit.

JEGYZETEK

1. Carter, Francis W. (1977): *An historical geography of the Balkans*, Academic Press, 1977 p. 599.
2. Kovács P. (2012): A Duna, mint közép- és délkelet-európai geopolitikai tengely. In: *Mediterrán és balkán Fórum VI. évfolyam 1. szám 2012*, pp. 2–10.
3. Kocsis, K. (2007): Territory and Boundaries of States. In: Kocsis, K. (eds.): *South Eastern Europe in Maps*. Geographical Research Institute Hungarian Academy of Sciences Budapest, 2007. pp. 26–37.
4. Csüllög G. (2008): Az európai áramlási terek hatása a Kárpát-medence területi tagolódásának történeti folyamatára. In: Reményi P.–Szebenyi A. (szerk.): *A nagy terek politikai földrajza*. PTE TTK Földrajzi Intézet KMBTK, Pécs, 2008. pp. 334–341.
5. Csüllög G. (2010): Birodalmi térszerkezetek a Kárpát-medencében. In: *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok V. évfolyam 1–2. szám 2010*. pp. 181–186.
6. Csüllög G. (2010): Birodalmi térszerkezetek a Kárpát-medencében. In: *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok V. évfolyam 1–2. szám 2010*. pp. 181–186.
7. Jelavich, B. (1983): *History of the Balkans*. Cambridge University Press, 1983 p. 432.
8. Nicolle, D. (2011): *Cross and crescent in the Balkans: the Ottoman conquest of Southeastern Europe (14th–15th centuries)* Pen & Sword Military, 2011. p. 256.
9. Gulyás, L.–Csüllög, G. (2012): Kosovo's Territorial Characteristics from the Roman Empire to the Fall of the Medieval Serbian State, In: *West Bohemian Historical Review, Pilzeň – (Hamburg)*, 2012/1–2, pp. 11–26.
10. Nicolle, D. (2011): *Cross and crescent in the Balkans: the Ottoman conquest of Southeastern Europe (14th–15th centuries)* Pen & Sword Military, 2011. p. 256.
11. Csüllög G. (2009): Kárpát-medence és Nyugat-Balkán történeti térszerkezete. Illeszkedés vagy ütközés? In: *Balkán Füzetek Különszám I–II. Pécs, 2009*. pp. 204–210.
12. Kia, M. (2008): *The Ottoman Empire*. Greenwood Publishing Group, Incorporated, 2008. p. 202.
13. Kia, M. (2008): *The Ottoman Empire*. Greenwood Publishing Group, Incorporated, 2008. p. 202.
14. Nagy M. M. (2009): Az Osztrák-Magyar Monarchia geostratégiai és katona földrajzi kényszerei. In: *Közép-Európai Közlemények II. évfolyam 2–3. szám 2009/2–3. No. 4–5*. pp. 31–40.
15. Pándy L. (1997): *Köztes-Európa (Térképgyűjtemény)*. Osiris Kiadó, Budapest 1997. p. 803.
16. M. Császár, Zs. (2010) *The political, social and cultural aspects of the Islam in the Balkans*. In: *Eurolimes volume 10*. pp. 62–76.
17. Pándy L. (1997): *Köztes-Európa (Térképgyűjtemény)*. Osiris Kiadó, Budapest 1997. p. 803.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Carter, Francis W (1977): *An historical geography of the Balkans*, Academic Press, 1977 p. 599.
- Csüllög G. (2008): Az európai áramlási terek hatása a Kárpát-medence területi tagolódásának történeti folyamatára. In: Reményi P.–Szebenyi A. (szerk.): *A nagy terek politikai földrajza*. PTE TTK Földrajzi Intézet KMBTK, Pécs, 2008. pp. 334–341.
- Csüllög G. (2009): Kárpát-medence és Nyugat-Balkán történeti térszerkezete. Illeszkedés vagy ütközés? In: *Balkán Füzetek Különszám I–II. Pécs, 2009*. pp. 204–210.
- Csüllög G. (2010): Birodalmi térszerkezetek a Kárpát-medencében. In: *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok V. évfolyam 1–2. szám 2010*. pp. 181–186.

- Gulyás, L.–Csüllög, G. (2012): Kosovo's Territorial Characteristics from the Roman Empire to the Fall of the Medieval Serbian State, In: *West Bohemian Historical Review*, Pilzeň – (Hamburg), 2012/1–2, pp. 11–26.
- Jelavich, B. (1983): *History of the Balkans*. Cambridge University Press, 1983 p. 432.
- Kia, M. (2008): *The Ottoman Empire*. Greenwood Publishing Group, Incorporated, 2008. p. 202.
- Kocsis, K. (2007): Territory and Boundaries of States. In: Kocsis, K. (eds.): *South Eastern Europe in Maps*. Geographical Research Institute Hungarian Academy of Sciences Budapest, 2007. pp. 26–37.
- Kovács P. (2012): A Duna, mint közép- és délkelet-európai geopolitikai tengely. In: *Mediterrán és balkán Fórum VI. évfolyam 1. szám 2012*, pp. 2–10.
- M. Császár, Zs. (2010): The political, social and cultural aspects of the Islam in the Balkans. In: *Eurolimes volume 10*. pp. 62–76.
- Nagy M. M. (2009): Az Osztrák–Magyar Monarchia geostratégiai és katona földrajzi kényszerei. In: *Közép-Európai Közlemények II. évfolyam 2–3. szám 2009/2–3. No. 4–5*. pp. 31–40.
- Nicolle, D. (2011): *Cross and crescent in the Balkans: the Ottoman conquest of Southeastern Europe (14th–15th centuries)* Pen & Sword Military, 2011. p. 256.
- Pándy L. (1997): *Köztes-Európa (Térképgyűjtemény)*. Osiris Kiadó, Budapest 1997. p. 803.